

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE TEOLOGIE ORTODOXĂ

ȘCOALA DOCTORALĂ „ISIDOR TODORAN”

**TREI PORȚRETE ÎN „OUVERTURA” MORȚII LUI IISUS DIN
PERSPECTIVA EVANGHELIEI DUPĂ MATEI
ȘI A LITERATURII APOCRIFE.
ADEVĂR SAU MIT?**

Teză de doctorat

Conducător științific

Pr. Prof. Univ. Dr. Stelian TOFANĂ

Doctorand

Pop (Danciu) Violeta

Cluj-Napoca

2016

CUPRINS.....	2
ABREVIERI.....	5
PRELIMINARI.....	9
1. Importanța temei și rezultatele cercetărilor anterioare.....	9
2. Obiectivele cercetării.....	12
3. Metodologia de cercetare și justificarea metodelor alese.....	15
CAP. 1. MESAJE NONVERBALE ÎN EPISODUL PATIMILOR ÎN EVANGHELIA DUPĂ MATEI: UNGEREA DIN BETANIA (MT.26, 6-16)	18
1.1 Femeia din Betania: „cea dintâi mironosiță”	18
1.2 Contextul ungerii.....	25
1.2.1 „Ouvertura” episodului Patimilor.....	25
1.2.2 Relatarea ungerii din Betania: scurtă privire comparativă.....	27
1.2.3 Gazda cinei din Betania.....	36
1.3 Ungerea din Betania: protagoniști, gesturi și semnificații.....	39
1.3.1. Ungerea: posibile semnificații.....	39
1.3.2. Protestatarii: identitatea și ținta protestului lor.....	48
1.3.3 „Risipa aceasta” și „lucrul frumos”	53
1.4 „Cea nenumită”: memorialul unei anonime.....	57
1.4.1 Identificarea femeii mirofore la Părinții Bisericii.....	57
1.4.2 Identificarea femeii mirofore în comentariile recente.....	61
1.4.3 De la „risipa” mirului la „risipa” prieteniei sau de la „celebritatea” femeii la „anonimatul” lui Iuda.....	65
Excurs: punerea în mormânt a Mântuitorului: personaje și roluri.....	68
CAP. 2 „ADAOSURI” MATEIENE: EPISODUL INTERVENȚIEI SOȚIEI LUI PILAT (MT. 27,19).....	77
2.1 Soția lui Pilat – o prezență neașteptată în drama Patimilor.....	77
2.2 Episodul „biletului” – autenticitatea și paternitatea relatării din Mt. 27,19.....	84
2.2.1 Proveniența materialului.....	84
2.2.2 Consemnarea Evanghelistului Matei.....	92

2.2.2.1	Intervenție redacțională, parte a tradiției orale mateiene.....	95
2.2.2.2	Paternitate mateiană.....	96
2.3	Exegeza episodului relatat la Mt. 27,19	100
2.3.1	„Și pe când ședea Pilat în scaunul de judecată...”.....	100
2.3.2	„Femeia lui Pilat” și „Dreptul acesta”.....	101
2.3.3	Conținutul și originea visului.....	105
2.3.3.1	Visul - Mesaj divin.....	107
2.3.3.2	Explicația psihologică a visului.....	109
2.3.3.3	Visul ca manipulare demonică.....	111
2.4	Claudia Procla: posibile date biografice.....	113
2.4.1	Nobilă romană.....	114
2.4.1.1	Fiică ilegitimă a Iuliei Augusta.....	114
2.4.1.2	Apropiată a Cezarului.....	116
2.4.2	Soția lui Pilat și iudaismul.....	117
2.4.3	Scrierile apocrife despre Procla.....	120
2.4.3.1	Correspondența dintre Irod și Pilat.....	121
2.4.3.2	Sfârșitul lui Pilat și al Proclei.....	122
2.4.3.3	Evanghelia lui Nicodim (Acta Pilati).....	122
2.5	Ipostazele incerte ale soției lui Pilat.....	124
2.5.1	Procla mărturisitoare.....	125
2.5.2	Procla și soțul ei.....	126
2.5.3	Procla: „noua Irodiada”.....	130

CAP.3 PONȚIU PILAT DIN PERSPECTIVA RELATĂRILOR

EVANGHELISTULUI MATEI (MT. 27, 19,24).....133

Excurs: „PONTIVS PILATVS PRAEFECTVS IVDAEA” – precizarea terminologiei.....133

3.1 Ponțiu Pilat –personaj istoric.....137

 3.1.1 Ponțiu Pilat în consemnările istoricilor.....137

 3.1.2 Ponțiu Pilat în Evagheliile după Marcu, Luca și Ioan.....143

3.2	Portretul lui Pilat în lumina relatărilor Evangheliei după Matei.....	151
3.3.	Portretul unui prefect cu „mâinile curate”.....	160
3.3.1	Veridicitatea episodului spălării mâinilor.....	151
3.3.2	Trebuia Pilat să se spele pe mâini?.....	164
3.3.2.1	„Tu ești împăratul Iudeilor?” Iar Iisus i-a răspuns: „Tu o spui” (Mt. 27,11)	164
3.3.2.2	„Fiindcă știa că din invidie i L-au dat în mână” (Mt. 27, 18)	166
3.3.2.3	„...femeia lui a trimis la el zicând...” (Mt. 27, 19).....	167
3.4	Scopul relatării episodului din Mt. 27,24.....	175
3.4.1	Perspectiva Evanghelistului Matei.....	175
3.4.2.	Perspectiva (posibilă a) lui Pilat.....	177
3.5	„Viața dublă” a lui Pilat: destinul apocrif.....	185
3.5.1	Prezența lui Pilat în Evangheliile apocrife.....	187
3.5.1.1	Evanghelia lui Petru.....	187
3.5.1.2	Evanghelia lui Nicodim (Acta Pilati).....	189
3.5.2	Corespondența lui Pilat.....	192
3.5.2.1	Anaphora Pilati (Raportul lui Ponțiu Pilat către Tiberiu).....	192
3.5.2.2	Scrisoarea lui Pilat către Irod.....	193
3.5.3	Scrieri despre sfârșitul lui Pilat.....	195
3.5.3.1	Paradosis Pilati.....	195
3.5.3.2	Mors Pilati (qui Iesum condemnavit).....	196
	CONCLUZII FINALE.....	198
	BIBLIOGRAFIE.....	207

CUVINTE CHEIE

Matei, Patimi, mirofora din Betania, Pilat, Procla, Vis, spălarea mâinilor, apocrife.

PRELIMINARII

Lucrarea de față este structurată pe trei capitole, încadrate de Preliminarii și Bibliografie. Capitolelor I și III li s-au adăugat câte un scurt excurs, cel dintâi pentru a trata o problema rolului femeilor în îngroparea Domnului, iar cel de pe urmă pentru a face câteva precizări terminologice referitoare la titulatura oficială a lui Pilat.

Scopul acestei lucrări este să sublinieze trei idei principale:

1. Femeia care a săvârșit ungera din Betania, este singura care merită pe deplin numele de „mironosiță”, fiind singura care a adus mir și a săvârșit o ungeră a Mântuitorului. Privitor la femeile care merg la mormânt cu mir în dimineața Învierii, și ele dețin deplinătatea unei numiri, dar este vorba de numele de „mărturisitoare”, de „Apostoli deplini ai Învierii”. Aceasta este perspectiva Evanghelistului Matei.

2. Sintagma „soția lui Pilat” trebuie umplută de conținut personal și trecută în plan secundar, pentru a putea vorbi mai mult despre Procla, patriciană romană, mărturisitoare și sfântă. Iar toate acestea sunt coordonate suficiente pentru a construi biografia unei femei extraordinare.

3. Episoadele din Mt. 27,19 și 27,24 sunt episoade în dialog. Gestul lui Pilat din Mt. 24,27 pune punct afirmației Proclei din 27,19.

Ce anume justifică alegerea celor trei episoade mai sus menționate, pentru a fi prezentate în aceeași lucrare? Toate cele trei personaje menționate mai sus, sunt consacrate de Evanghelistul Matei în contextul dramei Patimilor. Toate trei sunt contrapuncte în episodul Patimilor, neașteptate în apariția, mesajul și forma comunicării acestui mesaj. Ele pregătesc, prevestesc și proclamă moartea Mântuitorului.

Cât privește trecutul lor bibliografic, toate trei sunt prezente în comentariile Evangheliei după Matei începând cu exegezele timpurii, dar în cazul Proclei, cu mețiuni estompate, dacă nu absente.

Am început acest demers cu gândul la Procla, soția lui Pilat. Și prima întrebare pe care mi-am pus-o a fost: cum o putem scoate pe această femei extraordinară din umbra soțului ei?

Există ea doar în legătură de subordonare cu prefectul roman, sau poate fi valorizată și din perspectiva proprie-i persoane și a episodului „biletului” a cărei protagonistă a fost? De ce ne oprim tot timpul asupra unui prefect ezitant, în timp ce intervenția ei hotărâtă o ignorăm, sau o surclasăm?

Înaintarea în cercetarea acestui subiect a fost extrem de anevoioasă, aceasta deoarece personajul Procla este subiectul a foarte puține studii, niciunul dintre acestea fiind din câmpul teologiei românești. De fapt, ea este mai mult subiectul unor menționări fugitive, secundare, în comentariile și articolele care analizează relatarea mateiană a Procesului Mântuitorului. Majoritatea se rezumă la a relua informațiile oferite de Origen¹ și apocrifa Evanghelie a lui Nicodim, cele două puncte de referință în tratarea acestui subiect.

În teologia românească, rămâne de referință articolul semnat de G.T. Marcu, „Trei portrete neotestamentare: Iuda Iscarioteanul, Pilat din Pont și Claudia Procla”² care reia ideile cele mai larg acceptate în exegeza fragmentului Mt. 27,19, anume că visul Proclei este unul de factură supranaturală, iar prin intervenția ei, o consacră drept martor al apărării în procesul Mântuitorului. Autorul folosește pentru a o desemna pe soția lui Pilat, apelativul de „Claudia Procla”, adică o combinație între numele dat de apocrifele primare și cel atribuit de apocrifele medievale.

Intervenția Proclei ca fiind una pozitivă și defensivă, este larg acceptată în tradiții și epoci diferite, începând cu Sfântul Ioan Gură de Aur³ și terminând cu Ulrich Luz⁴. Indiferent dacă ne interogăm asupra provenienței visului sau a intenționalității Proclei, apelativul de „Drept” pe care-l folosește pentru a se referi la acuzatul care stătea în fața lui Pilat, este cel care consacră intervenția ei drept una favorabilă Mântuitorului.

Dintre demersurile mai consistente în ceea ce privește analizarea personajului Procla și a episodului „biletului”, trebuie menționat unul dintre rarissimele articole dedicate acesteia, articol care are o abordare interdisciplinară, analizând subiectul prin prisma reprezentărilor

¹ *Omilia XXXV* a lui Origen asupra Evangheliei după Matei, păstrată doar indirect, prin citările ulterioare, este trimiterea clasică atunci când este analizată identitatea personajului din episodul Mt. 27,19.

² G. T. Marcu, „Trei portrete neotestamentare: Iuda Iscarioteanul, Pilat din Pont și Claudia Procla”, în *Mitropolia Ardealului*, 3-4/ 1958, (p. 190-201).

³ **Sfântul Ioan Gură de Aur**, *Scrieri, Partea a III-a, Omilii la Matei, Omilia LXXX*, PSB 23, I.B.M.B.O.R., București, 1994.

⁴ Ulrich Luz în *Matthew 21-28. A commentary on Matthew 21-28*, trad. eng. de James E. Crouch, Fortress Press Minneapolis, 2005.

artistice ale episodului din Mt. 27,19. Articolul este semnat de Colum Hourihane,⁵ iar demersul constă în culegerea de informații din reprezentările vizuale ale visului Proclei și ale intervenției ei pe lângă Pilat în arta medievală. În scenele analizate de autoare, sunt traduse interpretările specifice epocii reprezentării, de exemplu, într-un Ev Mediu puternic marcat de imaginarul demonic și de imaginea bărbatului virtuos care domină întotdeauna femeia ontologic marcată de o accentuată predispoziție spre păcat, în acest context, așadar, visul Proclei a fost cel mai des interpretat ca fiind trimis de diavol cu scopul de a împiedica desăvârșirea operei de mântuire a neamului omenesc. Tentația este adresată Proclei și nu lui Pilat, pentru că la aceasta ar fi trebuit să aibă mai multe șanse de reușită. Așadar, într-un anumit fel, o nouă ispitire a Evei.

Până la descoperirea unor informații noi despre Procla, informații care trebuie să existe consemnate în manuscrise, poate, încă necercetate, sau a unor imagini noi, care vor fi existat înainte de perioada iconoclastă, pentru că Procla era încă de atunci recunoscută ca și sfântă, și va fi avut o iconografie dedicată ei, până atunci, așadar, cred că cea mai sigură cale de a completa portretul acestei patricienei romane, este aceea de a o prezenta în contextul normelor și cutumelor epocii sale, cărora trebuie să i se fi supus.

În strânsă legătură cu episodul „biletului” mi s-a părut a fi un alt episod specific lui Matei, anume cel al spălării pe mâini de către Pilat (Mt. 27, 24), iar încercarea mea este aceea de argumenta și a face cât mai vizibil raportul care există între cele ele. Dincolo de calificativul comun de „particularități” mateiene, cele două episoade au o legătură de tip cerere-răspuns, căci, din perspectiva lui Pilat, acesta face exact ceea ce îi cerea soția lui, anume se distanța de sorta Dreptului. Ideea se regăsește, fără a fi dezvoltată, și la J. Nolland,⁶ care spune că în Mt. 27,24, Pilat răspunde cererii soției din Mt. 27,19 „in his own way.” Pilat cunoștea nevinovăția lui Iisus, deci intervenția neașteptată a Proclei, nu îi oferă nicio informație nouă referitoare la Cel judecat. Elementul de noutate este însă dat de intervenția însăși, care trebuie să fi fost un gest neașteptat și nu o uzanță a Proclei. Răspunsul găsit de prefect este la fel de spectaculos ca și cel al soției sale, anume spălarea pe mâini în fața mulțimii.

⁵ Colum, **Hourihane**, „She who is not named: Pilates’s wife in Medieval art”, in vol. *Between Judaism and Christianity. Art historical essays in honor of Elisheva (Elisabeth) Revel-Neher*, edited by Katrin Kogman-Apple and Mati Meyer, Brill, Leiden-Boston, 2009, (p. 215-243).

⁶ John **Nolland** *The Gospel of Matthew. A commentary on the Greek text*, WmB. Ederman Publishing Co., Michigan, 2005, p.128.

Pentru episodul din Mt. 27, 24, beneficiem de o literatură de specialitate extrem de bogată, iar discursul pendulează între imaginea prefectului care vrea să-și curețe conștiința și imaginea prefectului care vrea, de fapt, să transfere, prin orice mijloc, vina condamnării doar asupra iudeilor. Însă gestul lui Pilat, oricât de surprinzător în mesaj și de teatral în forma lui exterioară, este ineficient.

Felul în care a evoluat caracterizarea lui Pilat și percepția asupra atitudinii lui, este cel mai bine rezumat de Colum Hourihane, care surprinde fluctuațiile continue în evaluarea prefectului.⁷ Dacă majoritatea scrierilor tratau personajul prefectului doar în contextul rolului acestuia în procesul Mântuitorului, după cum reclama Jean Pierre Lémonon,⁸ literatura recentă s-a îmbogățit cu rezultatele mai multor cercetări preocupate de biografia lui Pilat, ca personaj istoric. Dintre acestea: Warren Carter, *Pontius Pilate. Portraits of a roman governor*, The Order of Saint Benedict, Collegeville, Minnesota, 2003, sau Helen K. Bond, *Pontius Pilate in history and interpretation*, Cambridge University Press, 2004. Ambele beneficiază de noi date scose la lumină de rezultatele excavărilor ultimilor decenii, în primetrul vechii Caesarea Maritima.

⁷ „I can think of very few biblical characters who have suffered as badly as Pontius Pilate with the passing of time. Mythical or historical, good or bad, devious or misunderstood, weak or strong, scapegoat or villain, Roman or Jewish, Christian or Pagan, excusably human or simply a cog in the wheels of pre-destination are just some of the contradictory and ambiguous terms that have been used from the early Christian period to describe this most complex of biblical characters”, Colum **Hourihane** „Pontius Pilate - a Reassessment”, articol preluat de pe site-ul <http://www.bibleinterp.com/articles/pont357914.shtml>, consultat în data de 17.09.2011.

⁸ Jean Pierre, **Lémonon**, *Ponce Pilate*, Les Éditions de l'Atelier/Éditions ouvrières, Paris, 2007, p. 16.

CAPITOLUL 1 MESAJE NONVERBALE ÎN EPISODUL PATIMILOR ÎN EVANGHELIA DUPĂ MATEI: UNGEREA DIN BETANIA (MT. 26, 6-16)

Capitolul I al lucrării tratează episodul ungerii din Betania, din punctul de vedere al femeii anonime⁹ care a operat ungera cu mir, de mare preț, după cum notau martorii oculari, dar menționând și reverberațiile gestului ei, în primă instanță, în cadrul restrâns al acelei cine, în rândul Apostolilor, iar mai apoi, lărgind perspectiva înspre orizontul misionar al Bisericii. Cine este ea și, la fel ca și în cazul Proclei, care va fi fost intenția ei primă?

Pentru a răspunde acestor întrebări, am vizualizat-o pe femeia miroforă:

1. În relație antitetică cu Apostolii care au murmurat, sau, în cazul lui Iuda, care au părăsit lumina cinei pentru a intra în noaptea trădării
2. În relația de complementaritate cu femeile venite la mormând în dimineața Învierii, căci mirofora din Betania îndeplinise deja ceea ce intenționau a face Maria Magdalena și cealaltă Marie.

Înainte de a face exegeza episodului din Mt.26,6-16, m-am oprit asupra sintagmei folosite de M. **Didier**,¹⁰ pentru a defini episodul ungerii din Betaia, anume „ouvertura Patimilor” (1.2.1 „Overture” episodului Patimilor). Și dat fiind faptul că scena unei ungeri a Mântuitorului, este prezentă la toți Evangheliștii, se impunea o privire comparativă (1.2.2 Relatarea ungerii din Betania: scurtă privire comparativă).

Pentru tratarea acestui subiect, nu am putut ignora poezia liturgică, care oprindu-se asupra acestui moment, pe de o parte subliniază valența teologică a acestuia, iar pe de altă parte, construiește cu tușe foarte dramatice portretul femeii, poziționat antitetic, cu precădere față de portretul lui Iuda (1.4.3 De la „risipa” mirului la „risipa” prieteniei sau de la „celebritatea” femeii la „anonimatul” lui Iuda).

Imaginea completă asupra femeii din Betania, o avem studiind și reacțiile care au apărut ca răspuns la gestul ei. (1.3 Ungerea din Betania: protagoniști, gesturi și semnificații). Faptul că acest gest a fost considerat în moduri diferite, reiese din expresiile

⁹ Pe parcursul lucrării, am continuat să mă refer la femeia din Betania ca fiind anonimă (chiar dacă Ioan ne indică numele Mariei) pentru a sublinia mai bine perspectiva Evanghelistului Matei asupra episodului.

¹⁰ M. **Didier**, *L'Évangile selon Matthieu. Redaction e théologie*, Éditions J. Duculot, S.A., Gembloux, Belgique, 1972.

folosite pentru a-l caracteriza, anume ucenicii numesc gestul „risipă”, în timp ce, același gest, este indicat de Mântuitorul a fi „un lucru frumos.” Această poziționare ofensivă sau defensivă față de gestul femeii, este detaliată în subcapitolul **1.3.3 „Risipa aceasta” și „lucrul frumos”**.

Femeia miroforă din Betania, poate fi vizualizată și în cheie alegorică, căci ea pare a oferi o interpretare personală și concretă imaginii fecioarelor înțelepte, având asupra-i uleiul necesar pentru a aprinde lumina în momentul venirii Mirelui. Personajul „fecioarei înțelepte” evocat de Mântuitorul cu puțin timp înainte de popasul în Betania (Mt. 25,1-13), personaj găsit în stare de veghe de către Mirele venit în miez de noapte, se regăsește într-o bună măsură în trăsăturile portretului acestei anonime inedite în apariție și gest. Privit în ansamblu, îmi pare că, toate învățăturile date de Mântuitorul, își găsesc exemplificarea în contexte concrete. E ca și cum, la un moment dat, se oprește și recapitulează prin fapte ceea ce îi învățase. Așa este cazul acum, când pilda fecioarelor înțelepte își găsește exemplificarea clară. Așa va fi și în cazul Fericirilor,¹¹ când toți acei suferinzi, săraci, prizonieri și uciși pe nedrept, pe toți aceștia, îi va întruchipa Hristos în momentul pătimirii Lui.

În ceea ce privește identitatea femeii pe care Matei preferă să o lase în anonim, această temă este tratată în subcapitolul **1.4 Cea nenumită: memorialul unei anonime**. Identitatea ei este determinată în funcție de gruparea relatărilor ungerii cu mir a trupului Mântuitorului, în cele patru relatări ale unor ungeri ale Mântuitorului prezente în Evanghelii (Mt. 26,6; Mc. 14,3-11; In. 12, 1-8; Lc. 7, 36-50). Părerile diferitelor lucrări de exegeză pe care le-am consultat, le-am grupat în **1.4.1 Identificarea femeii mirofore la Părinții Bisericii și 1.4.2 Identificarea femeii mirofore în comentariile recente**.

În sânul exegezei patristice, găsim perspective diferite asupra identității femeii. Astfel, potrivit Sfântului Ioan Gură de Aur¹² avem de-a face cu aceeași ungeră în relatările Evangheliștilor Matei, Marcu și Luca, în schimb, la Ioan, este prezentat un episod diferit. Sfântul Teofilact al Bulgariei,¹³ este de părere că Evangheliștii ne relatează trei ungeri:

¹¹ H. Benedict **Green** dedică un studiu amplu episodului Patimilor văzut ca o „ilustrare a poeziei Fericirilor.” *Matthew Poet of the Beatitudes*, Journal for the Study of the New Testament, Supplement Series 203, Sheffield Academic Press, Sheffield, 2011.

¹² Sfântul **Ioan Gură de Aur**, *Scrieri, Partea a III-a, Omilii la Matei, Omilia LXXX*, PSB 23, I.B.M.B.O.R., București, 1994.

¹³ Sfântul **Teofilact al Bulgariei**, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Matei și Marcu*, Ed. Sofia, București, 1998.

ungerea prezentată de către Matei și Marcu, cea de la Luca, și o alta, oferită de Ioan. În Apus, începând cu Augustin și Ambrozie, coroborând numele de Maria oferit de Ioan cu precizarea lucanică, anume că femeia era o păcătoasă, mirofora din Betania a fost identificată cu Maria Magdalena.

Părerea mea este că, evident, Evagheliștii Matei, Marcu și Ioan, ne prezintă același episod. În timp ce lipsa de la Luca a replicii centrale a Mântuitorului din scurtul Său discurs rostit în acest context, anume explicarea gestului femeii din perspectiva apropiatei Sale îngropări, este cea care individualizează episodul lucanic ca fiind diferit de cel oferit de către Matei, Marcu și Ioan. Rolul de miroforă pe care-l primește femeia în acest episod, este lait motivul care ne îndreptățește să suprapunem într-un episod identic, ceea ce a relatat Matei, Marcu și Ioan.

În ceea ce privește semnificația ungerii, importanța ei este prezentă deopotrivă în planul imediat cât și în cel anticipativ. În plan imediat este vorba de recunoașterea faptului că Cel care găzduia în casa lui Simon, este Cel (deja) Uns, și implicit, Cel care-i poate oferi alinare femeii, oricare vor fi fost neliniștile ei, iar planul anticipativ (în sensul în care ungera a fost săvârșită cu anticipație, nu doar prefigurată) este introdus de către Mântuitorul însuși, El fiind cel care dezvăluie gestul femeii ca fiind „spre îngopare” (Mt. 26,12). Este ca și cum Apostolii ar fi primit dovada sigură că, ceea ce El le vestise în mod repetat referitor la moartea Sa, se va întâmpla negreșit. În timp ce pentru Apostoli, vestirile Patimilor și ale morții par a fi rămas la stadiul de fapt viitor, un viitor pe care poate, îl credeau improbabil, femeia trece la asumarea „rânduiei de mironosiță”, după cum se exprimă limbajul iconografic. Mirofora din Betania, este, așadar, prima persoană cooptată în mod activ în drama Patimilor.

Evanghelistul Matei acordă exclusivitate interpretării date de Hristos ungerii, fără a lăsa vreun indiciu legat de o posibilă motivație personală a femeii, cum este cazul ungerii de la Luca. Două lucruri importante urmează din această opțiune:

1. ceea ce importă în episodul Betania este gestul femeii și nu identitatea ei. Sau mai bine spus, nu contează cine va fi fost ea până în acel moment, ci ceea ce ea a devenit: mirofora din Betania.

2. trupul lui Hristos fiind deja uns în Betania, Matei „folosește” femeile prezente la mormânt în contextul îngropării Mântuitorului, pentru a înregistra prin ochii lor, toate

detaliile unei viitoare mărturisiri: locul mormântului, așezarea trupului în el, piatra cu care s-a pecetluit mormântul. Calitatea lor de martore credibile ale Învierii, se va sprijini pe faptul că, ele au asistat în precedentă și la moartea și îngroparea Mântuitorului.

Episodul ungerii din Betania poate fi abordat din perspective multiple: transpunerea în mijlocul dramei Patimilor prin dimensiunea funebră a ungerii, problema identității femeii, a ripostei Apostolilor, ca moment decisiv în hotărârea lui Iuda de a trăda. Eu am ales să coroborez primele două perspective, obținând premisele necesității reconsiderării numelui și a rolului femeii mirofore din Betania.

Excurs: punerea în mormânt a Mântuitorului: personaje și roluri

Adăugarea acestui excurs corpului lucrării, s-a făcut pentru o mai detaliată prezentarea a problemei redenumirii femeilor martore ale îngropării și Învierii, prin reconsiderarea lor din perspectiva Evanghelistului Matei, și, implicit, transferarea titlaturii cu care ele au fost consacrate, aceea de „mironosițe” înspre săvârșitoarea ungerii din Betania.

Rolul primordial și definitiv al personajelor feminine plasate de Evanghelistul Matei în fața mormântului, anume Maria Magdalena și cealaltă Marie (Mt. 27,61) sau pe drum spre mormânt *când se lumina spre ziua cea dintâi a saptamânii* (Mt. 28,1) este cel de martore și putătoare ale veștii Învierii. Maternitatea lor este, în primul rând, o maternitate a cuvântului bucuriei, pe care-l vor primi întru ele și pe care îl vor purta mai întâi Apostolilor, spulberând frica sub care zăceau, iar mai apoi lumii. Mărturia lor va naște bucurie. În consecință, „Femeile mironosițe trebuie să poarte alt nume”, după cum enunța deja părintele Stelian Tofană.¹⁴

Un al doilea lucru pe care am încercat a-l opera prin intermediul acestui excurs, este introducerea Proclei în rândul prietenilor nobili ai Mântuitorului, care s-au ocupat de recuperarea și îngroparea trupului Lui. Prin mărturia ei, Procla se alătură grupului de prieteni aristocrați ai Mântuitorului, alături de Iosif din Arimatea și Nicodim. Ei sunt neașteptații prietenii pe care Mântuitorul și i-a rezervat pentru ceasul morții Sale.

¹⁴ Stelian Tofană, „Femeile mironosițe trebuie să poarte alt nume - o perspectivă a evanghelistilor” *Renașterea*, 4/2008, p. 5-6.

CAPITOLUL 2 „ADAOSURI” MATEIENE: EPISODUL INTERVENȚIEI SOȚIEI LUI PILAT (MT. 27,19)

Personajul Procla, deși ignorat în mare măsură, l-am găsit a fi extrem de ofertant, nu doar prin prisma rolului jucat de ea în timpul Procesului Mântuitorului, ci și din perspectiva faptului că ea este imaginea reprezentativă pentru prima generație de creștini provenită din rândul unei alte culturi decât cea iudaică. Scurtul preambul iudaic al convertirii ei la creștinism, amintirile aceluși tulburător Paște trăit la Ierusalim, faptul că, odată reîntoarsă printre ai ei, a dus cu ea mărturia celor petrecute, începând convertirea altora în timp ce se consolida propria-I convertire, toate acestea sunt premisele conturării portretului unei mărturisitoare a lui Hristos. Această nouă identitate, anume de patriciană convertită la creștinism, este unanim atribuită Proclei de către apocrifele primelor veacuri.

A o scoate pe Procla din umbra soțului ei și a construi biografia acestui personaj secundar în aparență, pe care Matei l-a destinat a rămâne în istorie, drept „femeia lui Pilat”, privată de identitatea ei primă, este, în mare măsură, un demers ce se bazează mai mult pe supoziții logice, care decurg din convențiile și cutumele aplicabile culturii și civilizației căreia Procla îi aparținea, precum și pe alte informații oferite de scrierile apocrife, decât o înșiruire de date verificabile. Astfel, folosindu-ne de contextul istoric, putem deduce situația civilă și socială a Proclei și a familiei ei, educația pe care a primit-o, putem aproxima vârsta la care s-a căsătorit și îndatoririle pe care le va fi avut ca și soție a unui prefect.

Am încercat să dezvolt acest subiectul, pornind de la mențiunea făcută de Evanghelistul Matei în 27,19, analizând informațiile, destul de consistente, oferite de apocrifele primelor secole,¹⁵ și completând portretul Proclei prin vizualizarea ei în contextul culturii și civilizației căreia îi aparținea, adică procurând informații conjuncturale, indirecte, despre aceasta. De exemplu, Lex Oppia justifică prezența ei în Iudeea alături de Pilat și ne indică restricțiile cărora se supune această prezență. Legile romane¹⁶ cereau ca fetele din păturile sociale superioare, să studieze gramatica, retotica și filosofia, să se

¹⁵ *Evanghelia lui Nicodim (Acta Plati), Mors Pilati, Paradosis Pilati*, scrierile cuprinse sub genericul *Corespondența lui Pilat*.

¹⁶ Detalii la Judith Evans **Grubbs**, *Women and Law in the Roman Empire. A sourcebook on marriage, divorce and widowhood*, Routledge, London, 2002.

căsătorească între 12 și 15 ani, de regulă, cu bărbați mai în vârstă decât ele.¹⁷ Procla nu avea de ce să fie o excepție de la aceste reguli.

Informații prețioase despre viața Proclei după căsătorirea ei cu Pilat și mutarea în provincie, ne pot fi oferite de excavațiile care s-au făcut pe teritoriul vechii Caezarea Maritima, și care ne oferă imagini concrete despre locuința Proclei, configurația cetății în vremea ei, sau aspecte legate de viața cotidiană. Portretul pe care l-am obținut trecându-o pe Procla prin filtrul culturii și civilizației, trebuie să fie în mare măsură, corect. Acest demers nu l-am găsit concretizat în niciun studiu pe care l-am consultat până în prezent, și cred că, este o abordare extrem de ofertantă.

Punctele sensibile în tratarea episodului „biletului”, asupra căruia exegeza se oprește rar și lapidar, sunt date de unicitatea relatării, folosirea sintagmei „Dreptul acesta” de către soția unui prefect roman și identitatea soției lui Pilat.

Referitor la *unicitatea episodului*, problema care decurge din aceasta este cea a *paternității și autenticității episodului*. Aceasta este problema cea mai discutată în exegeza episodului „biletului”. Părerile în această problemă sunt prezentate în subcapitolul 2.2 **Episodul „biletului” – autenticitatea și paternitatea relatării din Mt. 27,19**. Țin să amintesc opinia lui Ulrich Luz, de altfel, citat deseori în această lucrare, care afirmă că episodul mateian 27,19, este rezultatul ficțiunii narative la care Evanghelistul apelează ocazional. Trebuie obligatoriu punctat care este accepțiunea pe care o dă autorul termenului de „ficțiune”,¹⁸ termen ce nu trebuie înțeles în sensul unei creații desprinse de reperele istoriei hristice, nu este o fabulație. Produsul ficționalității mateiene, este legat de contextul istoriei reale,¹⁹ subscris macrotextului construit în jurul persoanei lui Hristos. Opinia aceasta îmi pare a fi rezumatul între părerea celor care socot episodul din Mt. 27,19 a fi drept pură invenție, inserată ulterior în corpul Evangheliei și cei care îl atribuie lui Matei fără a indica clar natura apartenenței lui mateiene.

¹⁷ Emily A. **Hemelrijk**, *Matrona Docta: educated women in the roman elite from Cornelia to Julia Domna*, Routledge, London, 1999.

¹⁸ „I understand „narrative fiction” as an individual story or episode newly created by Matthew beyond his sources or oral community tradition. At the macrotextual level a narrative is a re-arrangement of sources material resulting in a new order of events in Jesus’ life. In contrast to novels or dramas, whit Jesus story there is always a basic claim to referentiality. Not a single future in any of Matthew’s fictional texts suggests that this or that episode has no reference to the story of Jesus.” Ulrich **Luz**, *Studies in Matthew*, WM. B. Eerdmans Publishing, Grand Rapids, Michigan, 2005, p. 55-56.

¹⁹ „Matthew is a tradition-oriented author who resot to bold fiction when it suit his purpose. These are not mythical fictions but operated on the level of real history.” Ulrich **Luz**, *Studies...*, p. 63.

Opinia pe care se sprijină demersul meu, este aceea a paternității mateiene asupra episodului, iar prin aceasta nu înțeleg faptul că a fost inventat de Matei, ci a fost preluat de către acesta dintr-o tradiție orală la care el a avut acces, sau poate pe care doar el a considerat-o relevantă pentru discursul său.

În sprijinul autenticității episodului intervenției Proclei, am căutat și câteva argumente de ordin istoric, independente de narațiunea biblică, care pot fi considerate drept elemente solide pentru a vedea în episodul „biletului” o întâmplare verosimilă:

1. Prezența Proclei în provincie alături de Pilat este posibilă grație abrogării de către Tiberiu în anul 21 a Lex Oppia, legea care interzicea, deplasarea soțiilor guvernatorilor romani în provinciile pentru care erau desemnați.

2. În provincie fiind, Procla va fi avut nenumărate ocazii în care să audă despre Iisus. Pe de o parte faima vorbelor și mai ales a faptelor Lui, cucerea teritoriu după teritoriu: Galileea, Siria, Decapole, Ierusalim (Mt. 3, 23,25), iar pe de altă parte, e posibil să-i fi parvenit informații despre Iisus prin intermediul contactelor pe care le are cu slujitorii casei sau cu nobilimea locală. De aici ajungem inevitabil la:

3. Motivul prezenței Proclei în Ierusalim, într-o perioadă extrem de tensionată și solicitantă pentru soțul ei, nu poate fi altul decât unul de natură personală. L-am identificat pe acesta a fi drept interesul ei față de viața religioasă a iudeilor, ipoteză dezvoltată în subcapitolul **4.4.2 Soția lui Pilat și iudaismul.**

4. Trecutul de funcționar public avut de Matei, fostul vameș, cred că i-a fost de ajutor pentru a intra în posesia unor informații pe care le regăsim doar la el, cum este cazul relatării visului Proclei, o informație disponibilă doar pentru cineva cu legături în interiorul anturajului prefectului, căci cu siguranță că pentru o vreme, doar Procla, slujnica și Pilat au știut de acest episod, deci informația nu era accesibilă tuturor. Probabil, Pilat s-a preocupat chiar de secretizarea acestei intervenții întrucât nu îi era favorabilă, nici din perspectiva imixtiunii soției în treburile oficiale, nici din aceea a unei posibile simpatii a Proclei față de Răstignit.

Referitor la probabilitatea folosirii sintagmei „*Dreptul acesta*” de către o nobilă romană, sintagmă cu evidente reverberații veterotestamentare și care vine să accentueze moartea nedreaptă la care va fi condamnat Mântuitorul, aceasta este abordată în subcapitolul **2.3.2 „Femeia lui Pilat” și „Dreptul acesta”**, dar, indirect, și în subcapitolul **2.3.3**

Conținutul și originea visului, unde se ridică problema mesajului trimis de Procla ca fiind preluat întocmai din conținutul visului avut, sau este o formulare care-i aparține Proclei?

Referitor la *identitatea soției lui Pilat*, încep prin a preciza că, la fel ca și în cazul femeii nenumite din Betania, alegerea anonimatului de către Evanghelistul Matei, nu insinuează faptul că acesta și-ar subaprecia anumite personaje, în speță cele feminine, ci ceea ce fac ele, intervențiile pentru care rămân în memoria cititorului, sunt mai importante decât numele lor. Altfel spus, Evanghelistul ne prezintă istoria unui gest și nu a unei persoane. Atât femeia din Betania cât și Procla, rămân memorabile prin gestul lor, iar acest unic gest este cel care le conferă definitiv o nouă identitate, cea de mărturisitoare a lui Hristos. Cele două femei anonime, sunt legate indisolubil prin părtășia lor la același moment din viața Mântuitorului, anume moartea Sa, cea dintâi prevestindu-o și pregătindu-o, iar cea de-a doua mărturisindu-o ca fiind o moarte nedreaptă. Aceasta este legătura principală care cred că există între cele două femei și care m-a făcut să afirm că: „Iconografic, poate ar trebui vizualizate împreună, pentru că episoadele a căror protagoniste sunt, surprind atributul morții nedrepte a Mântuitorului.” (p. 90)

În ceea ce privește datele biografice pe care le-am grupat în capitolul **2.4 Claudia Procla: posibile date biografice**, este vorba de o biografie aparținând mai mult „Claudiei” decât „Proclei” în sensul în care ipoteza originii sale nobile aparține apocrifelor medievale, cele care, de altfel, îi adaugă și numele de „Claudia” celui de „Procla” deja consacrat de apocrifele timpurii. Am analizat două dintre ipoteze: **2.4.1.1 Fiică ilegitimă a Iuliei Augusta și 2.4.1.2 Apropiată a Cezarului**. Cele două ipoteze mi-au oferit un punct de plecare comun: Procl, nobilă romană, sau măcar, provenită dintr-o familie înstărită, de vreme ce s-a căsătorit cu un guvernator. Dacă datele exacte ne lipsesc, cele circumstanțiale sunt destul de consistente, ele meritând a fi culese într-o măsură mai mare, pe viitor. Datele provenite din tratatele de istorie, cultură și civilizație romană, ne oferă date indirecte pentru a contrui fragmentar portretul Proclei, din ceea ce era în timpul ei general valabil. Nu știm, așadar, cum era și ce a făcut Procla, dar știm cun *trebuie* să fi fost și ce *trebuia* să facă o femeie de condiția ei.

Capitolul dedicate Proclei se încheie prin alăturarea portretului Proclei în antiteză cu cel al unei alte nobile contemporane ei, anume Irodiada. Sintagma care mi s-a părut a rezuma cel mai bine această analogie, constituie titlul subcapitolului **2.5.3 Procla: „noua Irodiada”**.

Analogia este construită din perspectiva a două gesturi majore: Irodiada, stratega episodului morții Sfântului Ioan Botezătorul (Mt. 14,1-11) și Procla, apărătoare a Mântuitorului (Mt. 27,19), precum și pe modul în care au acționat ambele, căci nici una, nici cealaltă, nu intervine în mod direct în derularea evenimentelor, ci datorită unui intermediary, după cum puncta Carol Meyers.²⁰ Atât Irodiada cât și Procla, sunt introduse în narațiunea biblică în momente de maximă tensiune din viața Sfântului Ioan Botezătorul și, respectiv, din viața Mântuitorului și ambele obțin un răspuns, Irodiada prin tăierea capului Sfântului Ioan, iar Procla prin spălarea pe mâini de către Pilat.

Referitor la prezența Proclei în scrierile apocrife, acestea sunt scrieri care îl au întotdeauna în prim plan pe Pilat, de aceea ele vor fi prezentate mai pe larg în capitolul dedicat acestuia. Destinul pe care-l rezervă scrierile apocrifele primelor veacuri²¹, este întotdeauna cel al unei creștine mărturisitoare și chiar martiră. Faptul că a devenit mărturisitoare, cred că putem accepta ca fiind un adevăr. Faptul de a fi fost și martiră, rămâne, deocamdată un mit. Dar dacă va fi fost așa, nu putem decât să avem infinit respect pentru curajul acestei patriciene, soția unui guvernator ce disprețuia iudeii și supusa unui împărat potrivnic și suspicios față de orice manifestare religioasă, mai ales dacă erau străine tradiției romane.

²⁰ Observație regăsită la Carol Meyers, *Women in the Scripture*, Grand Rapids, Michigan, 2001, p. 420.

²¹ Cea mai veche dintre acestea, este *Evanghelia lui Nicodim* sau *Acta Pilati*. Dacă apocrifele primelor secole vor insista asupra convertirii Proclei la creștinism, apocrifele medievale, dintre care cea mai citată este *Cronica lui Pseudo-Dexter*, vor trece în plan secund această problemă și vor insista asupra originii nobile a Proclei, indicată prin adăugarea prenumelui „Claudia”, sau asupra sursei visului avut, demersul celor din urmă fiind mai mult mai degrabă unul literar, decât unul cu valențe teologice.

CAPITOLUL 3 PONȚIU PILAT DIN PERSPECTIVA RELATĂRILOR EVANGHELISTULUI MATEI (MT. 27,19,24)

Ce anume justifică introducerea unui capitol dedicat prefectului Pilat, după ce anterior s-a făcut referire la episodul ungerii din Betania și la cel al intervenției Proclei? Iată doar două răspunsuri:

1. argumentul principal ar fi acela că, perspectiva mea asupra episodului din Mt. 27,24 este aceea de a-l vedea drept o consecință a episodului din Mt. 27,19.

2. cele trei episoade au drept punct comun moartea Mântuitorului, unul preventindu-o și pregătindu-o, a doilea declarându-o nedreaptă în timp ce, personajul principal din al treilea episod o pune în aplicare. O legătură destul de cursivă, am putea spune.

Acest dialog între episodul din Mt. 27,19 și cel din Mt. 27,24, a mai fost menționat, dar niciodată tratat pe larg, ca un subiect aparte. Din această perspectivă, v. 19 a fost numit o introducere a v. 24 (David Hill)²², sau una dintre premisele climaxului procesului Mântuitorului (Ulrich Luz).²³

Înainte de a intra în tratarea subiectului, am făcut un scurt **Excurs**, aducând câteva precizări terminologice în baza inscripției „**PONTIVS PILATVS PRAEFECTVS IVDAEA**” descoperită de arheologul Italian A. Frova în 1961 la Caesarea Maritima. Am considerat necesare aceste precizări, deoarece parcurgând literatura de specialitate pentru a construi portretul prefectului din perspectiva lui Pilat, am constatat că, în special în scrierile în limba română, există o oscilație între utilizarea termenului de „prefect” și cel de „procurator”, chiar și acum, la mai bine de o jumătate de secol de la această descoperire grăitoare. Am concluzionat asupra necesității utilizării unei terminologii corecte, întrucât cei doi termeni presupun sarcini diferite, timpul și sensul utilizării lor, fiind în strânsă legătură cu politica Imperiului. Utilizarea denumirii de „prefectul Pilat”, este un accent în plus pentru a sublinia gradul de putere administrativă și, deopotrivă, militară, pe care o deținea. Poziția lui este una de forță, deși actele sale sunt caracterizate, cel mai adesea, ca fiind dovada unui caracter slab.

Pentru a înțelege în ce măsură este viabilă interpretarea gestului spălării pe mâini de către Pilat în fața mulțimii din Mt. 27,24, drept urmare a unui avertisment imperativ bazat

²² David Hill, *The Gospel of Matthew*, Oliphants, London, 1972, p. 350.

²³ Ulrich Luz, *Studies...*, p. 58.

pe un vis, am găsit că e oportun să trasez portretul prefectului roman. Și sunt două linii majore care conturează acest portret: perspectiva istorică bazată pe datele oferite de Iosif Flaviu și Filon (în subcapitolul **3.1.1 Pontiu Pilat în consemnările istoricilor**) perspectivă care se poate rezuma la trei calități: sfidător, crud și nedrept. O a doua linie este trasată de Evangheliștii Marcu, Luca și Ioan (**3.1.2 Pontiu Pilat în Evagheliile după Marcu, Luca și Ioan**). Pilat, așa cum este prezent în Evangheliile, nu lasă să se întrevadă nimic din inflexibilitatea, încăpățânarea, cruzimea și venalitatea, pe care o denunța Filon. Poate doar din nedreptatea imputată prefectului, care, făcând pe plac iudeilor, alege să fie nedrept față de nevinovatul judecat.

Vocea Evangheliștilor descriind personajul Pilat, înregistrează un crescendo simțitor atunci când acesta se adresează către Iisus și despre Iisus, mulțimii și o ușoară iritare în glas atunci când cere informații acuzatorilor despre presupusele rele făcute de către acuzat. Se trece treptat de la judecătorul cu aer superior și ton dezinvolt (Marcu) la judecătorul ezitant (Matei), apoi la judecătorul favorabil acuzatului (Luca), până la judecătorul care intră în dialog cu acuzatul interpellându-l în chestiuni străine procesului (Ioan).

Portretul lui Pilat din perspectiva Evangheliei după Matei este individualizat prin introducerea celor două episoade specifice în relatarea procesului, anume Mt. 27,19 și Mt. 27,24, dar și 27,25 (subcapitolul **3.2 Portretul lui Pilat în lumina relatărilor Evangheliei după Matei**). Dacă toți Evangheliștii sunt de acord asupra unei atitudini favorabile Mântuitorului din partea prefectului, iar aceasta datorită faptului că nu găsea în El nicio vină, Matei adaugă un element nou care ar fi putut influența această atitudine, anume intervenția soției lui, informația pe care o primește de la această, aceea că și ea, la fel ca și Pilat, îl consideră pe Iisus a fi Drept.

Versiunea care pare a se suprapune cel mai mult personajului istoric Pilat, cred că o aflăm la Matei, care redă portretul unui prefect cu „mâinile curate” (subcapitolul **3.3**). Asupra lui Pilat, în momentul procesului, acționează două forțe externe: liderii iudeilor și soția sa. Fiecare prezintă în fața prefectului o cerere pe un ton imperativ. Strategia aplicată de Pilat, anume pronunțarea sentinței, dar delimitarea de ea prin spălarea pe mâini, va duce la soluționarea cererilor amândurora. Dar totuși, nu va duce la ceea ce dorea Pilat să obțină, absolvirea de vină.

Procla, Pilat, și mulțimea ca personaj comun, toți trei cu un rol în procesul Mântuitorului, se întâlnesc într-un punct comun, pe care Daniel J. Harrington l-a identificat a fi cel al alegerii. Deși nu sunt de accord cu afirmația autorului potrivit căreia Matei a introdus tema alegerii prin cele două mari adaosuri mateiene din 27,19 și 27,24, pentru a atribui vina morții Mântuitorului exclusiv liderilor iudeilor și mulțimii,²⁴ am preluat-o, pentru a prezenta prin filtrul ei acțiunile Proclei și ale lui Pilat. Procla a ales „calea Calpurniei”, adică alege să dea crezare visului și să caute o soluție pentru a acționa în consecință, Pilat alege să asculte avertismentul soției detașându-se de soarta Dreptului prin spălarea mâinilor, după ce anterior concretizase o altă alegere între cei doi arestați formulată de mulțime, mulțime care, la rândul ei, în final, ajunge să facă trei alegeri: alegerea lui Baraba în detrimentul lui Iisus, alegerea sorții lui Iisus și alegerea de a lua asupra-i responsabilitatea pentru omorârea unui nevinovat.

Ca și în cazul episodului „biletului” și aici rămâne intens dezbătută problema referitoare la **Veridicitatea episodului spălării mâinilor** (subcapitolul 3.3.1) fiind greu de acceptat ideea unui prefect roman care face un gest specific iudeilor. Iar dacă totuși se admite că acest gest a fost făcut de către Pilat, se califică drept o ironie de prost gust (Matthew L. Skinner) sau un spectacol grotesc (Ulrich Luz). De menționat faptul că controversatul Diatessaron a lui Tatian, scris în jurul anului 170, prezintă aceste două episoade ca făcând parte din curgerea firească a Evangheliei.

O părere originală în privința scopului urmărit de Matei prin introducerea acestui episod, este cea aparținându-i lui Ulrich Luz, care-l prezintă pe Pilat din postura unui vas comunicant care prin spălarea mâinilor, așează oarecum lucrurile în locul lor firesc: vina pe care iudeii o aruncaseră asupra lui Iuda în momentul returnării arginților, revine acum asupra iudeilor martori ai acestui gest, care par a prelua cu entuziasm ceea ce liderii lor aruncaseră dezvinovățindu-se: anume vina pentru sângele Lui.

Scopul acestui din urmă capitol a fost acela de a dovedi că putem interpreta episodul din Mt. 27, 24 drept o urmare a intervenției din Mt. 27, 19. Deși în primă instanță am fi ispitiți să spunem că mesajul soției nu a avut nici un impact asupra prefectului de vreme ce

²⁴ Daniel J. **Harrington**, *The Gospel of Matthew*, The Order of St. Benedict Inc., Collegeville, Minnesota, 1991, p. 390-391. Opoziția mea se bazează pe faptul că Matei a indicat clar că cel care „L-a dat să fie răstignit” este Pilat, iar cei care îndeplinesc toate procedurile: biciuire, batjocorire, răstignirea, sunt ostașii guvernatorului. Dacă, într-adevăr, Matei ar fi vrut neapărata dezvinovățirea lui Pilat, nu ar fi accentuat clar aceste lucruri, toate cu trimitere directă spre cel care le-a poruncit.

acesta îl condamnă la moarte pe Iisus, după cum concluzionează și L. Skinner²⁵, eu cred că spălarea pe mâini de către Pilat este efectul evident al intervenției soției prefectului a cărui vocabular îl preia Pilat în momentul spălării. Întrebarea care se deschide aici, deci, nu este dacă a avut sau nu răspuns cererea din 27,19, pentru că, cu siguranță l-a avut prin 27,24, ci dacă a avut răspunsul pe care și-l dorea Procla? Și de aici o altă întrebare: ce îi cere, de fapt, Procla lui Pilat? Posibile răspunsuri se găsesc în subcapitolul **2.5.2 Procla și soțul ei**, titlul acestuia fiind un revers al expresiei „soția lui Pilat”.

Pilat nu se declară nevinovat nici de sângele împăratului iudeilor (ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων Mt.27,11), nici de sângele Celui căruia i se zice Hristos (Ἰησοῦν τὸν λεγόμενον χριστόν Mt.27,22) ci de sângele Dreptului (τῷ δικαίῳ ἐκεῖνῳ Mt. 27,19), identitate regăsită în mesajul soției.

Argumentele pentru susținerea ipotezei mai sus amintite, mi-au fost furnizate de textul biblic, anume de dialogul prezent în Mt. 27, 11: „Tu ești împăratul Iudeilor?” (subcapitolul 3.3.2.1) „Iar Iisus i-a răspuns: „Tu o spui”, de constatarea din Mt. 27, 18 „Fiindcă știa că din invidie i L-au dat în mână” (subcapitolul 3.3.2.2) și de neașteptata intervenție din Mt. 27, 19 „...femeia lui a trimis la el zicând...” (subcapitolul 3.3.2.3)

Gestul spălării pe mâini de către Pilat, trebuie privit din două perspective diferite: cea a Evanghelistului Matei și cea a lui Pilat, ambele prezentate în subcapitolul **3.4 Scopul relatării episodului din Mt. 27,24**. Privit din perspectiva lui Matei, acesta se asigură că participanții la sentința finală, precum și cei ce vor citi ulterior cele relatate de către Evanghelist, înțeleg în totalitate ceea ce s-a întâmplat și responsabilitatea pe care și-au asumat-o direct cei prezenți, iar indirect și Pilat, căci dacă nu ar fi avut vină, de ce să se spele pe mâini? Este o comunicare vizuală, dublată și reluată de un mesaj verbal. Nu a existat nicio interferență în dialogul prefectului cu mulțimea, nicio confuzie în mintea celor pe care Matei îi indică a fi vinovații principali, dar nu unici. Privit din perspectiva lui Pilat, acesta pare atât de determinat să scape de vină, încât apela la un gest specific iudeilor. Altfel spus, comunică cu ei pe limba lor. Pe de altă parte, el se detașează de cele ce vor urma, sau mai degrabă se auto-exilează de puterea cu care era investit și devine un simplu privitor în etapa finală a procesului.

²⁵ L. Skinner, *The trial narratives. Conflict, power and identity in the New Testament*, Westminster John Knox Press, Louisville, Kentuckz, 2000, p.62.

Cât privește prezența lui Pilat în scrierile apocrife, acesta lasă mereu impresia de a fi un personaj dominat de către liderii iudeilor, iar mai apoi, după momentul procesului, torturat de amintirea acestuia și de conștiința vinovată. Dacă scrierile istorice îl pierd pe Pilat în anul 36-37, în drum spre Roma, apocrifele i-au continuat biografia din acest punct, făcându-l când martir, când demonizat, inevitabil marcat de procesul Mântuitorului. Moartea lui Pilat, martirică sau nu, este întotdeauna violentă, în scrierile apocrife.

Apocrifele la care fac referire, le-am grupat în trei categorii: Evangheliile (**3.5.1 Prezența lui Pilat în Evangheliile apocrife**) corespondența lui Pilat (**3.5.2 Corespondența lui Pilat**) și scrieri despre moartea prefectului (**3.5.3 Scrieri despre sfârșitul lui Pilat**). Ele sunt interesante de studiat din două puncte de vedere: 1. atestă circulația în comunitățile primare a unor relatări asupra veridicității cărora exegeza recentă se îndoiește (de exemplu, episodul spălării pe mâini de către Pilat, prezent în Evanghelia lui Petru, datând din anul 150 cca.); 2. Conținutul lor reflectă modul în care personajele sunt percepute în anumite epoci de către anumite comunități. De exemplu, Procla este prezentată de apocrifele primelor secole, din perspectiva convertirii ei la creștinism, de multe ori rugându-se sau având întâlniri revelatoare cu Mântuitorul înviat (Corespondența dintre Irod și Pilat, sec. VI-VII), pentru ca mai apoi, în apocrifele medieval, accentual să se mute de pe identitatea acesteia de creștină, pe cea de nobilă romană, interesul nefiind pentru aspectul teologic al intervenției din timpul procesului, sau pe devenirea ei ulterioară ca și următoare a lui Hristos, ci pe biografia ei ulterioară procesului și independent de acesta.

CONCLUZII

Ce anume și-a propus acest demers?

1. Să contureze liniile portretului unui personaj real, dar ignorat de cele mai multe ezegeze, anume Procla, soția lui Pilat.
2. Să sublinieze rolul de unică miroforă al femeii din Betania și să puncteze rațiunea pentru care personaje atât de puternice, precum săvârșitoarea ungerii, sau soția lui Pilat, rămân anonime în narațiunea mateiană: Matei le crează o nouă identitate, a cărei consistență este dată de valoarea gestului lor față de Mântuitorul.
3. Să traseze un fir roșu între episodul biletului și cel al spălării pe mâini de către Pilat, cele două episoade fiind văzute ca episoade în dialog.

Ce anume am realizat la finele acestui demers?

1. Continuând ideea Părintelui Tofană, anume aceea că „femeile mironosițe trebuie să poarte un alt nume”, am evidențiat că, din perspectiva Evanghelistului Matei, singura care trebuie să poarte numele de „mironosiță” este anonima din Betania, memorabilă prin sensul și frumusețea gestului ei, și indisolubil legată de misiunea Bisericii.
2. Am construit personajul Procla din indiciile lăsate de Matei, datele oferite de apocrife și informațiile istorice indirecte. Imaginea este cea a unei soții devotate, de vreme ce o găsim alături de Pilat într-o provincie ostilă, preocupată de viața religioasă a poporului în mijlocul căruia trăia și definitiv marcată de procesul Celui pe care, în mod revelator, îl numește Drept. Din acest punct de pornire, anume procesul lui Iisus, destinul ei se va fi consumat fulminat până la moartea ei, dacă nu martiric, sigur întru Hristos.
3. Referitor la Pilat, dată fiind oscilația în numirea lui, prima afirmație care trebuie reținută este aceea că, titulatura lui oficială este cea de prefect, după cum susțin dovezile arheologice. Apoi, referitor la episodul spălării pe mâini, încercarea mea a fost aceea de-a identifica și evidenția cât mai clar legătură de tip cerere-răspuns între acest episod și cel al intervenției Proclei. Nu spun legătură de unică cauzalitate, pentru că Procla, deși un factor major în a lua decizia spălării pe mâini, nu a fost singurul.
4. În ce direcție se poate continua? Subiectul care trebuie cel mai mult aprofundat, în opinia mea, este cel al Proclei, soția lui Pilat. Dincolo de aspectele fascinante referitoare la modul în care a decurs viața celor doi soți după momentul procesului, Procla rămâne un

personaj foarte ofertant în ceea ce privește profilul ei și modul devenirii ei ca mărturisitoare și sfântă, după cum o cinstește Biserica Ortodoxă. Dovedind realitatea episodului „biletului”, am încercat să creez premise pentru conturarea profilului Proclei. Pentru acest demers, esențială este abordarea trans-disciplinară, informațiile fiindu-mi furnizate de scrierile din domeniul istoriei și de cele din domeniul arheologiei. De bună seamă că, interesul major asupra Proclei, trebuie să rămână din perspectiva valorii teologice a mărturisirii ei. Și tocmai datorită acestei mărturisiri, merită să fie studiată ca un personaj aparte și portretizată cât mai fidel posibil. Această perspectivă este deschisă și parțial documentată în această lucrarea, ea trebuind a fi obiectul unui demers ulterior mai amănunțit.